

Yurii Kapitsa,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9449-8422>,
Dr. of Legal Sciences (habil.), J.S.D.,
Director,
Centre for Intellectual Property Studies and Technology Transfer,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: kapitsa@nas.gov.ua

Problematic issues of legislative regulation of open science in Ukraine

The issues of legislative regulation of open science in Ukraine are considered. Problematic issues are identified, including the contractual regulation of employees' rights regarding service works; the use of open access licenses; the publication of R&D reports through the National Repository of Academic Texts; and the failure to protect confidential information and trade secrets during the registration of R&D.

Keywords: open science, open access, research data, scientific publications.

Кропачева Наталія Миколаївна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7025-8272>,
наукова співробітниця,
відділ науково-освітніх інформаційних ресурсів,
Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського,
Київ, Україна
e-mail: veritas59@i.ua

Відкрита наука як термін і соціальне явище: лінгвістичні характеристики та суспільні орієнтири

Проаналізовано лінгвістичний контекст концепції відкритої науки крізь призму уявлень про відкритість і закритість в науковому дискурсі. Обґрунтовано зв'язок між лексичним оформленням понять «відкритий», «закритий» та особливостями організації сучасного наукового простору.

Ключові слова: відкрита наука, відкритість, відкрите суспільство, закрите суспільство

Постановка проблеми. Сучасний науковий простір характеризується значним зростанням кількості публікацій, присвячених тлумаченню понять, нероздільних із концепцією відкритої науки (OpenScience). Ці дослідження не лише формують термінологічну основу, а й визначають пріоритетні напрями трансформації науково-інформаційної діяльності.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань використано методи лінгвістичного аналізу, діалектичного осмислення явищ, процесів у руслі концепції відкритої науки.

Результати дослідження. У розвідці акцент зроблено на мовному вимірі категорії «відкритість», що, як показує проведений аналіз, виступає однією з ключових ознак сучасного наукового процесу. Лексема «відкритий» у «Словнику синонімів української мови» подається у значеннях: «те, що стало видимим», «те, що дозволяє доступ

ззовні», «те, що не заслонене, не приховане». Ці смисли корелюють із сучасними уявленнями про відкриту науку як модель прозорого, інклюзивного й співпрацеорієнтованого наукового простору.

Протилежне значення лексеми «закритий», яка тлумачиться як «невидимий», «недоступний», «обмежений для стороннього впливу», підкреслює полярність концептів відкритості й закритості. Таким чином, «відкритість» у науковому контексті передбачає доступ до результатів, а й участь на всіх стадіях дослідницького процесу – від формування гіпотези до репрезентації наукових результатів, наукового продукту, технології включно з відкритими даними, відкритим рецензуванням тощо.

Філософське осмислення поняття «відкритість» можна простежити у працях Карла Поппера, зокрема у праці «Відкрите суспільство і його вороги», де відкритість трактується як гнучкість, демократичність, орієнтованість на індивідуальну свободу й раціональність. Закрите суспільство уражене стагнацією, авторитаризмом, а також явним переважанням соціально-масового начала над індивідуальним. У протиставленні «відкритого» і «закритого» суспільств закладено й типологію наукової комунікації.

В зазначеному контексті слід розглядати бібліотеки як гетеротопії, які, на думку Мішеля Фуко, «своєрідним чином концентрують у собі час, замикаючи в одному місці кілька епох, форм», що дозволяє відійти від акцентування на певних соціальних функціях наукових бібліотек до формування нового цілісного образу бібліотеки у структурі і змісті дискурсу про відкриту науку, відкриті дані, відкритий доступ. Дотримуючись лінгвістичних положень нашої розвідки, доречним буде ще раз зацентрувати увагу, що попри всі трансформаційні колізії та модернізаційні процеси, незмінним залишилося саме поняття «бібліотека», нагадуючи і зберігаючи історично закріплену назву.

На міжнародному рівні сформовано дві домінантні парадигми відкритої науки. Перша – рамкова концепція ЮНЕСКО, що включає в себе ініціативи, дослідницькі практики, політики, спрямовані на те, щоб зробити наукові знання, методи, дані та факти відкритими та доступними для всіх, розширити наукове співробітництво та обмін інформацією на користь науки та суспільства і друга, європейська, представлена програмами Horizon 2020 та HorizonEurope, які системно реалізуються у змісті європейських програм через механізми відкритих ліцензій, журналів і репозитаріїв відкритого доступу.

Висновки. Лінгвістичний аналіз свідчить про багатозначність і водночас недостатню термінологічну усталеність поняття «відкрита наука». Мовна інтерпретація дозволяє виявити основні змістові риси, що формують концептуальну рамку цього явища. Водночас відсутність усталеності в термінології уповільнює формування стратегії впровадження відкритих практик у діяльності наукових інституцій, насамперед бібліотек.

Nataliia Kropacheva,

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7025-8272>,

Researcher,

V. O. Sukhomlynsky State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

e-mail: veritas59@i.ua

Open science as a term and social phenomenon: linguistic characteristics and social orientations

The article analyses the linguistic context of the concept of open science through the prism of ideas about openness and closedness in scientific discourse. The connection between the lexical formulation of the concepts of «open» and «closed» and the peculiarities of the organization of the modern scientific space is substantiated.

Keywords: open science, openness, open society, closed society.

Литвинова Лариса Анатоліївна,
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5802-3681>,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
завідувачка сектору з охорони інтелектуальної власності,
відділ науково-методичної роботи,
Інститут бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
Київ, Україна
e-mail: nbuvtender@ukr.net

Інтелектуальна власність у добу відкритої науки та штучного інтелекту: роль бібліотек у формуванні нової наукової культури

Розглянуто трансформаційні процеси в науково-інформаційному середовищі України під впливом відкритої науки, штучного інтелекту та змін у сфері авторського права. Проаналізовано нормативно-правові аспекти використання штучного інтелекту у науковій діяльності, зокрема правовий режим *sui generis* для неоригінальних об'єктів. Висвітлено роль бібліотек як центрів підтримки відкритої науки, цифрової грамотності та інтелектуальної власності. Визначено нові виклики та перспективи для наукової спільноти в умовах цифрової трансформації.

Ключові слова: відкрита наука, штучний інтелект, авторське право, бібліотеки, *sui generis*, цифрова трансформація.

Відкрита наука, штучний інтелект (ШІ) та авторське право формують нові вектори трансформації науково-інформаційного середовища в Україні, визначаючи не лише напрями інноваційного розвитку, а й нові виклики у сфері правового регулювання. Відкрита наука є основою сучасної європейської наукової політики, яка ґрунтується на принципах відкритого доступу до результатів досліджень, відкритих даних, відкритого рецензування та відкритої освіти. Україна активно інтегрується в ці процеси, що підтверджується діяльністю Міністерства освіти і науки України у сфері відкритої науки, зокрема розвитком електронних репозитаріїв, відкритих архівів та інституційних платформ для поширення наукових результатів. Концепція відкритої науки в Україні передбачає забезпечення доступності знань для всіх громадян, стимулювання розвитку інноваційної економіки та зміцнення співпраці між науковими установами, бізнесом і громадянським суспільством.

Важливою складовою відкритої науки є активне використання штучного інтелекту, який дедалі частіше застосовується для обробки великих обсягів наукових